

Державне регулювання банківської діяльності з випуску власних цінних паперів

У статті проаналізовано роль державних регуляторів - Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку - у регулюванні банківської діяльності з випуску власних цінних паперів. Вироблено рекомендації щодо вдосконалення державного регулювання діяльності банків з випуску власних цінних паперів.

Ключові слова: державне регулювання, банківський нагляд, випуск власних цінних паперів, емісійна діяльність банків, ринок цінних паперів.

The role state regulators - National bank of Ukraine, National Commission of Securities and Stock Market - in regulation of banking of own securities issue are analysed in the article. The recommendations of improving the state regulation of banking of own securities issue are elaborated.

Key world: state regulation, banking regulation, on own securities issue, stock market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток в Україні ринкових відносин пов'язаний зі створенням повноцінних фінансових ринків, які є важливим інструментом створення як власного, так і залученого капіталу в реальному секторі економіки. В умовах ринкової економіки вкладення у фінансові активи мають важливе значення у фінансово-кредитній системі кожної держави, а банківські установи стають при цьому безпосередніми суб'єктами цих ринків.

Саме банки відіграють основну роль у створенні оптимального середовища для мобілізації та вільного пересування капіталів, нагромаджень коштів для структурної перебудови економіки, приватизації і розвитку підприємництва. Роль держави в цьому процесі полягає у формуванні умов для ефективної діяльності банківських установ, оскільки їх діяльність на фондовому ринку - запорука розвитку держави, її

економічного процвітання. Окремого дослідження потребує державне регулювання діяльність банків з випуску ними власних цінних паперів, результатом якої є ефективний перерозподіл власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які посилається автор. Дослідженню проблем інституту діяльності банків на ринку цінних паперів у спеціальній науковій літературі приділено певну увагу. Так, вітчизняними науковцями вивчається питання функціонування фінансового ринку в цілому (В.М.Шелудько) та фондового ринку зокрема (О.Г.Мендрул, І.А.Павленко, О.В.Кологойда), а також їх державного регулювання.

Суть надання банками послуг, до яких також належить здійснення банками діяльності на фондовому ринку, вивчають І.М.Михайловська, А.В.Олійник, О.В.Васюренко. Елементи державного регулювання діяльності банків, зокрема банківський нагляд, вивчають В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. Проте залишається невирішеним питання визначення ролі держави у здійсненні регулювання діяльності банків на фондовому ринку, зокрема їх діяльності з випуску власних цінних паперів.

Цілями статті є аналіз ролі держави в здійсненні регулювання діяльності банків з випуску власних цінних паперів та вироблення рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання діяльності банків з випуску власних цінних паперів.

Виклад основного матеріалу. Банки - активні учасники ринку цінних паперів. Вони виступають у ролі емітентів, інвесторів, фінансових посередників та інфраструктурних учасників ринку, займаються непрофесійною і професійною діяльністю з цінними паперами.

Емісійна діяльність банків на фондовому ринку полягає у здійсненні ними випуску акцій та облігацій, емісії векселів, випуску депозитних сертифікатів. Емісійні операції - операції банку, пов'язані з формуванням власного капіталу та недепозитного залучення фінансових ресурсів, що здійснюється через випуск банківських акцій, облігацій, векселів та інших боргових зобов'язань [3, с. 173].

Чинне банківське законодавство, зокрема Закон України "Про банки і банківську діяльність", визначає, що банк може

надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, до якої також належить діяльність із випуску власних цінних паперів.

Для здійснення державою регулювання діяльності банків з випуску власних цінних паперів, або, інакше кажучи, емісійної діяльності банків, створена відповідна структура державного регулювання. Формами державного регулювання є: створення законодавчої бази; регулювання емісійної діяльності банків на ринку цінних паперів; контроль за дотриманням банками законодавства, що регулює їх діяльність на ринку цінних паперів; встановлення правил і стандартів здійснення банками емісійних операцій на ринку цінних паперів та ін. При цьому головним завданням державного регулювання є узгодження інтересів усіх суб'єктів фондового ринку через встановлення необхідних обмежень і заборон у їх взаємовідносинах, а також непряме втручання у їх діяльність [6, с. 25].

Державне регулювання діяльності банків на фондовому ринку, зокрема щодо випуску власних цінних паперів (емісійної діяльності), здійснюють передусім Національний банк України (далі НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі - НКЦПФР). Основними законодавчими актами, які регулюють емісійну діяльність банків на фондовому ринку, є закони України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про акціонерні товариства".

НБУ відповідно до наданих йому повноважень погоджує статут юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та змін до них [7, ст. 7]. Серед документів, які подаються на таке погодження - документи, що засвідчують повну сплату засновниками внесків до статутного капіталу та копія тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій [7, ст. 17]. У свою чергу, НКЦПФР на етапі створення банку та проведення ним емісії власних цінних паперів відіграє головну роль. Так, вказаний орган влади відповідно до наданих йому повноважень встановлює вимоги щодо випуску (емісії) й обігу цінних паперів та їх похідних, інформації про випуск та розміщення цінних паперів, а також визначає порядок реєстрації

випуску цінних паперів; встановлює за погодженням з Національним банком України додаткові вимоги щодо випуску цінних паперів комерційними банками [8, ст. 7].

Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" та чинними нормативно-правовими актами НКЦПФР визначено порядок здійснення емісійної діяльності банків. У разі відкритого (публічного) розміщення банком власних цінних паперів (акцій, облігацій) серед не визначеного заздалегідь кола осіб НКЦПФР: при поданні заяви і всіх необхідних документів реєструє випуск цінних паперів та проспект їх емісії; після здійснення банком-емітентом відкритого (публічного) розміщення цінних паперів та подання ним відповідного звіту реєструє його (звіт про результати відкритого (публічного) розміщення цінних паперів) та видає свідоцтво про реєстрацію випуску цінних паперів. У разі закритого (приватного) розміщення банком власних цінних паперів (акцій, облігацій) серед заздалегідь визначеного кола осіб НКЦПФР: у разі подання заяви та всіх необхідних документів здійснює реєстрацію випуску та проспекту емісії цінних паперів; після подання банком звіту про результати закритого (приватного) розміщення цінних паперів реєструє його та видає свідоцтво про реєстрацію випуску цінних паперів [5, ст. 28].

Чинним законодавством України визначено, що векселі (переказні і прості) складаються в документарній формі на бланках із відповідним ступенем захисту від підроблення, форма та порядок виготовлення яких затверджуються НКЦПФР за погодженням з НБУ з урахуванням норм Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі, і не можуть бути переведені у бездокументарну форму (знерухомені). Крім того, НБУ за погодженням з НКЦПФР визначає для банків порядок здійснення останніми функцій розрахункових палат. При цьому банк самостійно вирішує, як найефективніше організувати проведення операцій з векселями.

Ощадні (депозитні) сертифікати як вид цінних паперів випускаються банками самостійно. При цьому НБУ як регулятор визначає загальний порядок залучення банками України грошових коштів на їх поточні, вкладні (депозитні) рахунки клієнтів та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів.

Здійснюючи таку форму державного регулювання проведення банками емісійних операцій, як контроль за

дотриманням ними законодавства, що регулює їх діяльність на ринку цінних паперів, НБУ та НКЦПФР мають певні повноваження, визначені чинним законодавством України. Так, НКЦПФР у разі порушення банками законодавства про цінні папери, нормативних актів НКЦПФР має право виносити попередження, зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) та обіг емітованих банком власних цінних паперів. НКЦПФР застосовує до юридичних осіб фінансові санкції у вигляді штрафу за: розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску в установленому законом порядку та за невиконання умов проспекту емісії цінних паперів, зареєстрованого у встановленому порядку.

Банки як емітенти відповідно до вимог Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" зобов'язані розкривати інформацію на фондовому ринку шляхом: розміщення її в загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів; опублікування її в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або НКЦПФР; подання її НКЦПФР. Виконання вказаних вимог банками контролює НКЦПФР, якій законодавством надано право у разі неопублікування, опублікування не в повному обсязі інформації та/або опублікування недостовірної інформації, а також нерозміщення, розміщення не в повному обсязі інформації та/або розміщення недостовірної інформації у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів застосувати до банків фінансові санкції у вигляді штрафу.

У свою чергу, НБУ, здійснюючи відповідно до наданих йому повноважень банківський нагляд, слідкує за дотриманням банками встановлених НБУ економічних нормативів. Нормативи, які визначені Національним банком України та пов'язані із статутним капіталом банку, називаються нормативами капіталу (мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1)), достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3), співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1). Контроль за дотриманням банками встановлених економічних нормативів здійснюється НБУ на постійній основі. Економічні нормативи банки повинні розраховувати за щоденними балансами і додатковими даними.

При цьому нормативи мінімального розміру регулятивного капіталу банку (Н1) розраховуються банками та подаються до НБУ щоденно; нормативи співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3), співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1) розраховуються та подаються щомісячно, а нормативи адекватності регулятивного капіталу (Н2) - за станом на 1-ше, 11-те та 21-ше число кожного місяця. Якщо банками не дотримуються вказані економічні нормативи Н1, Н2, Н3 або не подається, несвоєчасно подається чи подається не в повному обсязі звітність, встановлена НБУ, останній має право застосувати до порушників відповідні заходи впливу.

Чинне банківське законодавство визначає такі заходи впливу до банків за порушення ними банківського законодавства, встановлених економічних нормативів: письмове застереження щодо припинення порушення та вжиття заходів для виправлення ситуації; укладення угоди з банком про виправлення ситуації; скликання загальних зборів учасників банку, спостережної ради банку, правління (ради директорів) банку для прийняття програми фінансового оздоровлення або плану реорганізації банку; видання розпорядження про зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі, установлення для банку підвищених економічних нормативів, обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику, заборону надавання бланкових кредитів, накладання штрафів на керівників банків, заборону власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (паїв), відсторонення посадової особи банку від посади [4, ст. 73].

Крім заходів впливу до банків НБУ, має право притягнути до адміністративної відповідальності їх керівників, якщо їх особисті неправомірні дії призвели до порушення банком банківського законодавства та нормативно-правових актів НБУ. Адміністративна відповідальність у вигляді штрафу на відповідного керівника банку застосовується для виховання особи-порушника в дусі дотримання банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ, а також з метою запобігання вчиненню нових правопорушень як правопорушником, так і іншими особами. Законом України "Про банки і банківську

діяльність" також передбачено застосування до банку-порушника процедури тимчасової адміністрації. У виняткових випадках за наявності обґрунтованих підстав відповідно до банківського законодавства України НБУ може відкликати банківську ліцензію та розпочати ліквідацію банку.

Розвиток фондового ринку стримують багато проблем, внаслідок чого банки не можуть використовувати свій потенціал при організації діяльності щодо випуску власних цінних паперів. Так, деякі з науковців виділяють такі проблеми: 1) операції з цінними паперами здійснюються суб'єктами господарювання переважно на неорганізованому ринку, організована торгівля не дає змоги реально оцінити цінні папери, попит на них, обсяги їх реалізації, напрями руху капіталу; 2) відсутність дієвої системи захисту прав інвесторів, що є одним із наслідків недотримання принципів корпоративного управління, відсутності у законодавстві чіткої регламентації прав акціонерів та відповідальності за їх порушення; 3) низький рівень знань, поінформованості населення щодо функціонування ринку цінних паперів; 4) низький рівень використання похідних цінних паперів, зумовлений недосконалістю правового регулювання їх випуску та обігу [9, с. 35].

На сьогодні в Україні найкраще організований нагляд і регулювання діяльності банківських установ, оскільки найбільший досвід роботи має саме Національний банк України. Основні проблеми організації регулювання та нагляду за функціонуванням небанківських фінансових установ полягають у частій зміні законодавства та інституційних рамок нагляду, недостатньому рівні незалежності наглядових органів і прозорості їх діяльності, політичної і громадської підтримки, дефіциті кваліфікованих кадрів, недостатньому фінансовому чи матеріально-технічному забезпеченні [10, с. 68]. Результатом зазначених проблем на фондовому ринку є труднощі, які виникають у банків під час провадження ними емісійної діяльності: великий ризик того, що запланована емісія цінних паперів не відбудеться.

Висновки. Такий вид діяльності банків на фондовому ринку, як діяльність з випуску власних цінних паперів, поширюється, як правило, на емісію акцій (під час формування статутного капіталу та його збільшення), облігацій (для

залучення від фізичних, юридичних осіб тимчасово вільних коштів), векселів та ощадних (депозитних) сертифікатів (для підтвердження отримання банком коштів та взятих на себе зобов'язань).

Проаналізувавши роль держави у здійсненні регулювання діяльності банків щодо випуску власних цінних паперів, можна дійти висновків, що основні регулятори цього процесу - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національний банк України - різною мірою впливають на діяльність банків у даному напрямі: НКЦПФР має більше функцій щодо регулювання процесу емісії банками власних цінних паперів, а НБУ - щодо нагляду за дотриманням банками банківського законодавства та нормативно-правових актів НБУ.

Рекомендації щодо вдосконалення державного регулювання діяльності банків щодо випуску власних цінних паперів полягають у такому:

1. З метою активізації ринку похідних цінних паперів як виду неемісійних цінних паперів, усунення дефіциту пропозиції інструментів ринку цінних паперів з прийнятними для інвесторів характеристиками щодо дохідності, ризиковості, ліквідності та захищеності, прийняти закон про похідні цінні папери та відповідні підзаконні акти.

2. Для зміни інвестиційної поведінки населення, підвищення рівня інформованості громадян про можливості інвестування грошових коштів на фондовому ринку, залучення заощаджень громадян на фондовий ринок організувати інформування на державному рівні про фондовий ринок та його переваги порівняно з іншими ринками.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані із аналізом державного регулювання здійснення банками інших видів діяльності на фондовому ринку, зокрема інвестиційної та посередницької діяльності та вироблення рекомендацій щодо його удосконалення в умовах модернізації економіки.

Список використаних джерел

1. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник / В. Мю Шелудько. - К. : Знання, 2008. - 535 с.

2. *Михайловська І. М.* Банківські операції. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. / І. М. Михайловська, А. В. Олійник. - Львів : Магнолія 2006, 2011. - 646 с.
3. *Васюренко О. В.* Банківські операції / О. В. Васюренко. - К. : Знання, 2006. - 311 с.
4. Закон України про банки і банківську діяльність / Нац. банк України. - К., 2012. - 119 с.
5. Закон України про цінні папери та фондовий ринок // Офіц. вісн. України. - 2006. - № 13. - Ст. 857.
6. *Мендрул О. Г.* Фондовий ринок: операції з цінними паперами : навч. посіб. / О. Г. Мендрул, І. А. Павленко. - Вид. друге, допов. та перероб. - К., 2000. - 156 с.
7. Закон України про Національний банк України / Нац. банк України. - К., 2012. - 54 с.
8. Закон України про державне регулювання ринку цінних паперів // Відом. Верхов. Ради України. - 1996. - № 51. - Ст. 292.
9. *Кологойда О. В.* Правове регулювання фондового ринку України : навч. посіб. / О. В. Кологойда. - К. : Юрінком Інтер, 2008. 437 с.
10. *Міщенко В. І.* Банківський нагляд / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. - К., 2010. - 910 с.